

Goryn M.P. THE STRUCTURE AND FEATURES OF CRIMINAL INSTITUTIONS FOR SOVIET PRISONERS OF WAR IN PODILLIA AND SOUTH-EAST VOLYN REGION DURING THE GERMAN OCCUPATION 1941-1944.

The author of article on the basis of archive sources gives a detailed analysis of criminal cases about the collaborators and traitors who had betrayed a native land. The structure and features of criminal institutions for soviet prisoners of war, who had operated during the German occupation in Podillia and South-East Volyn region are given.

Key words: soviet prisoners of war, Kamianets-Podilskiy region, Vinnytsia region, Rivne region, Volyn region, Ternopil region, location, administration, conditions of stay, provisions, health service, hard manual labour.

УДК 261.7

І.Ю. Зінько

АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ПОДІЛЛІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті аналізується мережа, структура та склад релігійних організацій. Охарактеризована нормативно-правова база регулювання питань культової релігійної діяльності. Розкрита роль і завдання окремих державних інституцій у здійсненні урядової політики як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Ключові статті: держава і церква, релігія, релігійні громади, влада.

Взаємовідносини радянської влади та релігійних організацій у післявоєнні роки є однією з дискусійних тем сучасної історичної науки. Релігійне життя країни знаходилося у важкому становищі. Тоталітарний атеїстичний режим існуючої влади регламентував внутрішнє життя релігійних громад, вдавався до переслідування віруючих і священнослужителів. Лише у період незалежності Української держави, державно – релігійні стосунки перейшли на рівень демократичних.

В історіографії даної проблематики з'явилися нові дослідження які підготовлені на основі великої кількості раніше недоступних архівних матеріалів. В них зроблена спроба з нових концептуальних позицій розкрити проблему взаємовідносин держави і релігійних організацій.

Вивченню партійно-державної політики щодо церков сектантських громад та становища їхніх віруючих присвячена низка наукових праць. Багато з них розглядають історію розвитку, віровчення, культові особливості та побут окремих сектантських громад. Інші ж праці присвячені дослідженню відносин релігійних організацій з органами державної влади.

Праці останніх років з історії виникнення і розвитку, питань побуту та культових особливостей найбільших в Україні релігійних протестантських громад євангельських християн-баптистів, адвентистів сьомого дня, християн віри євангельської (п'ятидесятників) та ряду небагаточисельних сектантських громад написані такими дослідниками як Панченко П.П., Решетников Ю.С., Жукалюк Н., Любашенко В., Вільховий Ю.В., Год Б.В. [1]. Становлення релігійних організацій післявоєнного десятиліття, активізація діяльності протестантських течій, формування нової релігійної мережі, відновлення церковних структур, утворення релігійних центрів, причини релігійної опозиції, з одного боку та реакція тогочасної влади, поширення антирелігійної ідеології, засоби та методи впровадження у життя атеїстичної політики, з іншого боку, висвітлюються у наукових роботах Сьоміна С.В., Кальниша Ю.Г., Петрика В.М., Остроухова В.В., Вільхового Ю.В., Бажана О.Г., Данилюка Ю.З., Войналовича В.А. [2].

У даному дослідженні автор намагається розкрити суть взаємовідносин держави та протестантських релігійних організацій, показати радянську атеїстичну політику та її результати на прикладі релігійних громад Поділля.

Легітимного законодавства про релігійні культу, прийнятого вищими законодавчими органами у післявоєнний період на республіканському чи союзному рівні, не існувало. Проект закону про культ під назвою «Про становище церкви в СРСР» був розроблений в січні 1944 року. Та завершення ця робота не мала [3,45]. Тому державне регулювання релігійного питання

.....
у післявоєнний час відбувався на основі з директив, розпоряджень, наказів, постанов уряду і керівних органів, видавалися переважно з позначкою «таємно» і «цілком таємно».

Для ретельного контролю над релігійним життям, а особливо над різними конфесійними угрупованнями, владне керівництво організувало окремих орган - Раду в справах релігійних культів (РСРК) при Раді Народних Комісарів (РНК) СРСР. Вона розпочала свою діяльність з моменту виголошення постанови № 572 РНК (з 1946р. Ради Міністрів СРСР) 19 травня 1944 р. У своєму розпорядженні Рада мала інститут уповноважених при союзних республіках та обласних виконкомах [4,1]. Ця установа стала посередником між урядом країни та релігійними організаціями.

Найбільша увага зверталася на заходи центрального апарату щодо громад протестантських релігійних об'єднань, особливо найчисельніших з них, які мали великий вплив серед населення. Конкретні заходи щодо релігійних громад культів різного віросповідання пропонувалися в інформаційному звіті уповноваженого РСРК при РНК СРСР по Українській РСР на травень-червень 1945 р. Ставилися завдання щодо посилення роботи з обліку громад різних релігійних організацій і завершення їхньої реєстрації до кінця 1945 р.; обліку релігійних громад і груп антирадянських сект, їхніх керівників та передачу матеріалів на них до органів НКДБ для вживання відповідних заходів; передачі органам КДБ наявних матеріалів стосовно фактів антирадянських проявів чи відмови від військової повинності з боку представників релігійних громад; заборони урочистих водних хрещень сектантів; домагання повсюдного возз'єднання громад «євангельських християн» і «баптистів» та підпорядкування їх Всесоюзній Раді євангельських християн і баптистів (ВРЄХ і Б); активізації дії партійних, комсомольських і громадських організацій з метою «обробки й відриву молоді від впливу сектантів»; запровадження штрафних санкцій до релігійних громад, у приміщеннях яких здійснювались спеціальні дитячі зібрання з метою пропаганди релігійного вчення; посилення роботи органів КДБ по виявленню і застосуванню репресивних дій до організаторів і керівників антирадянських нелегальних релігійних організацій [5,87-90].

Одним із обов'язкових етапів у роботі по контролю за діяльністю релігійних культів було возз'єднання громад «євангельських християн» і «баптистів» та підпорядкування їх Всесоюзній Раді євангельських християн і баптистів (ВРЄХБ). Уряд вирішив створити єдину церковну організацію та, поставивши на її чолі «слухняне» керівництво, повністю контролювати релігійну свідомість віруючих найбільших протестантських організацій в Україні.

З 26 по 29 жовтня 1944 року відбувся з'їзд двох церков. В результаті був створений Союз євангельських християн і баптистів, який з 1 січня 1946 року мав назву «Союз євангельських християн – баптистів». Керівним органом Союзу була Всесоюзна Рада євангельських християн і баптистів (ВРЄХБ) зі штатом старших пресвітерів – уповноважених ВРЄХБ у республіках та пресвітерів, що керували громадами на місцях.

Задум щодо централізації протестантських релігійних течій з метою встановлення контролю за їх діяльністю почав здійснюватися. Про це відверто писав у своїй довідці від 1 липня 1947 року уповноважений Ради у справах релігійних культів по УРСР П. Вільховий: «...Сучасна структура ліквідує, повністю розколює колишній «демократизм» в сектах у питаннях керівництва, передаючи в руки Уповноваженим від ВРЄХБ, обласним пресвітерам всю повноту влади в усіх питаннях життя й діяльності громад, полегшуючи підбір відповідних пресвітерських кадрів та регулювання їхньої діяльності з боку Уповноваженого Ради в справах релігійних культів» [6,119].

Штучне об'єднання призвело до дезорганізації культів, обмеження їх проповідницької діяльності, втрати соціально-політичного значення в країні. Не дивно, що за таких умов значна частина громад виступала проти возз'єднання з Союзом євангельських християн – баптистів і намагалися стати незалежними від нього.

На 1 січня 1947 року з 500 виявлених громад християн віри євангельської до нового Союзу в Україні не приєдналося 59, які налічували 4,5 тис. осіб [12,349]. За відомостями уповноваженого РСРК на Україні найбільше не приєднаний громад п'ятидесятників нараховувалося у Вінницькій області – 21, Житомирській – 7, Тернопільській – 7, Кам'янець – Подільській – 5 [12,352]. На початок 1951 року ці дані значно збільшилися. У Вінницькій області незалежних від Союзу ЄХБ громад секти християн віри євангельської налічувалося 45 з

.....
1311 віруючими, Житомирській – 23 з 787 віруючими, Кам'янець – Подільській відповідно – 56 та 752 [7,101].

Обов'язкова реєстрація в державних органах стала ще одним з методів дезактивації діяльності протестантських релігійних громад. Ця умова була найважливішою для законного існування та розвитку об'єднань віруючих. Процедура реєстрації була визначена у постанові Раднаркому СРСР №1325 від 28 листопада 1943 р. «Про порядок відкриття церков», у якій містився повний перелік необхідних документів реєстрації релігійної громади. Зібрання та оформлення документів потребувало тривалого часу, що відтягувало факт реєстрації чи унеможливлювало відкриття церкви. Адже протестантське релігійне товариство і служитель культу могли розпочати свою діяльність лише за умов отримання від обласного уповноваженого Ради довідки про реєстрацію [8,14-17.].

Головною перешкодою для отримання документу про реєстрацію було те, що релігійна громада не мала молитовного будинку, або його стан не відповідав визначеним технічною, санітарною чи пожежною інспекцією критеріям. Багаточисельні заяви віруючих про реєстрацію громади відхилялися у зв'язку з «неможливістю використання та аварійністю» їхнього молитовного будинку.

Причиною відмови у реєстрації або зняття з обліку релігійної громади могла стати і її малочисельність. «Зняття з реєстрації з причини припинення діяльності та у зв'язку з відсутністю необхідного числа віруючих», - зазначалося у рішеннях Ради у справах релігійних культів [9,8.].

Всі протестантські релігійні громади, які не були зареєстровані в органах державної влади, були оголошені поза законом, а їх діяльність заборонялась.

Таке ставлення радянської влади до релігійних протестантських громад призвело до формування багаточисельних підпільних груп, які продовжували свою діяльність незважаючи на заборону радянської влади. Групи п'ятидесятників, свідків Єгови та інших релігійних організацій, які діяло неофіційно, існували у багатьох містах і селах Поділля. У Вінницькій області у 1949 р. нараховувалося 115 таких груп та громад, кількість яких з кожним роком зростала [10,9]. В інформаційному звіті за 1951 р. уповноважений Ради у Вінницькій області зазначав, що в 19-ти районах області підпільно діють 3500 осіб християн євангельської віри. [11,30]. У 1952 році тільки у Літинському районі Вінницької області було виявлено 51 групу незареєстрованих християн євангельської віри у складі 3500 віруючих та 2 групи ієсовістів з 50 членами [12,31-32].

У післявоєнний період державні контролюючі органи діяли з метою зменшення кількості громад релігійних культів. Таким чином влада намагалась досягти одноманітності конфесійної структури. Уповноважений Ради по УРСР П.Вільховий зауважував: «Проведенням цієї роботи ми намагаємося скоротити мережу релігійних громад – розплідників релігійно-містичної пропаганди серед населення, вживаючи заходів до недопущення штучного організаційного зміцнення громад» [13, 74.].

В результаті вжитих заходів стало скорочуватися мережа громад релігійних культів, зменшувався їх чисельний склад. Так, на 1 січня 1948 р. в Україні нараховувалось 1788 зареєстрованих релігійних громад євангельських християн-баптистів та 141 група адвентистів сьомого дня, а на 1 січня 1956 року їх кількість скоротилася до 1351 релігійної громади ЄХБ та 115 груп АСД [14,258.].

Ідентична ситуація склалася і на Поділлі. У Кам'янець – Подільській області станом на 1947 р. діяло 138 громад євангельських християн-баптистів, які мали 6197 віруючих [6,114]. На 1954 р. кількість громад скоротилася до 68, а їх чисельність – до 3241 [15,40-44]. В Житомирській області 67 громад ЄХБ склали 3754 особи віруючих [6,114]. У 1954 році тут діяло лише 47 громад з 2626 членами [15,20-23].

Наприкінці 40-х років радянські органи влади посилюють роботу по обмеженню діяльності релігійних культів. Вони розпочали масштабну роботу по ретельному вивченню релігійної обстановки та збору уточнених даних щодо чисельності, складу, становища та діяльності легальних і нелегальних релігійних протестантських громад. «Лише дбайливе вивчення релігійних громад, - як зазначав уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по УРСР П.А. Вільховий, - дасть можливість неухильно направляти їх діяльність в бік усестороннього звуження їх масштабів, обмеження їх діяльності межами

.....
молитовних будинків, а також здійснення повної ліквідації шкідливих релігійних об'єднань» [16,5].

Позиція радянської влади щодо протестантських релігійних громад змінилась після смерті Й.Сталіна у 1953 році. Посаду першого секретаря ЦК КПРС зайняв М.С.Хрущов, який оголосив новий політичний курс з метою модернізації тоталітарної радянської системи. Однак державна політика стосовно релігії і церкви суттєвих змін не зазнала. Проблеми релігійної сфери стають прерогативою партійного керівництва, церковні питання повністю пов'язуються з цілями та завданнями антирелігійної роботи.

Направленість ідеологічної політики середини 50-х років визначилася постановою ЦК КПРС від 7 липня 1954 року «Про значні недоліки в науково-атеїстичній пропаганді і заходи щодо її поліпшення», що засуджувала попередню політику влади щодо примирення з релігією та церквою, вимагала негайного наступу на релігійні осередки, висуваючи конкретні заходи щодо цього [17, 71-77].

Реалізація постанови супроводжувалася втручанням посадових осіб у справи релігійних організацій, грубим адмініструванням та образами релігійних почуттів віруючих. Це викликало незадоволення віруючих і служителів культу. Активний протест релігійних громад мав міжнародний резонанс. Тому 10 листопада 1954 року ЦК КПРС прийняв чергову постанову «Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення», в якій вказувалося на неприпустимість образи релігійних почуттів віруючих у процесі науково-атеїстичної пропаганди. Центральним комітетом пропонувалися інші, основані на підвищенні наукового та матеріалістичного пізнання, заходи щодо її поліпшення [18,89-93]. Ще однією поступкою влади стала постанова Ради міністрів СРСР від 17 лютого 1955 року «Про зміну порядку відкриття молитовних споруд», яка надавала право реєструвати раніше не обліковані церковні громади [19, 148]. Та, насправді, це був лише черговий засіб для посилення контролю за організаціями, що діяли підпільно.

Засади відокремлення церкви від держави та свобода віросповідання і діяльності релігійних культів, про які говорилося у Конституції СРСР, були визнані лише формально. Насправді ж, радянська влада дотримувалася принципу зменшення віруючої частини населення та знищення релігійних осередків сектантських культів. Політична ідеологія базувалася на підтримці та поширенні атеїстичної пропаганди, обмеженні діяльності та повній ліквідації «шкідливих релігійних об'єднань».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Панченко П.П. Релігійні конфесії в Україні в контексті історизму. – К.: Український центр духовної культури. – 2003. – 100с.; Релігійні конфесії в Україні (40-ві – поч.90-х рр.). Історичні зошити. – К. – 1993. – 50с.; Решетников Ю.С. Становище та диференціація євангельського руху в Україні. – Дис... канд. філ. наук. – К. – 2000. – 191с.; Жукалюк Н., Любашенко В. История церкви христиан – Адвентистов седьмого дня в Украине. – К.: «Джерело життя». – 2003. – 320с.; Вільховий Ю.В., Год Б.В. Становище громад євангельських християн-баптистів на Хмельниччині у повоєнний період (др. пол. 40-х років ХХ ст.) // Матеріали Х-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець – Подільський. – 2000;
2. Сьомін С.В., Кальниш Ю.Г., Петрик В.М., Остроухов В.В. Державно-церковні відносини: світовий досвід і Україна (історико-політичний аналіз): Монографія. За ред. І.І. Тимошенка. – К.: Вид-во Європейського університету. – 2002. – 136с.; Кальниш Ю.Г. Державно-церковні відносини: світова практика і досвід України // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 1991. - № 1. – С.171-180; Вільховий Ю.В. Політика радянської держави щодо протестантських церков в Україні (сер.40-70-х років ХХ ст.). – Дис... канд. іст. наук. – Полтава. – 2002. – 298с.; Бажан О.Г. Данилюк Ю.З. Випробування вірою. – К. – 2000. – 323с.; Войналович В.А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. – К.: Світогляд, 2005. – С.742;
3. Одинцов М. Ещё одна попытка // Наука и религия. – 1990. - №2;
4. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВОВ). – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.1.;
5. Центральний державний архів громадський об'єднань України (ЦДАГО). – Ф.1. – Оп.23. – Спр.1639.;
6. ЦДАГО України. – Ф.1. - Оп.23. - Спр.4556.;
7. ЦДАВОВ України. – Ф.4648. – Оп.4. – Спр.67;
8. ЦДАВОВ України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.17;
9. ЦДАВОВ України. – Ф. 4648. – Оп.2. – Спр.168;
10. Державний архів Вінницької області (ДАВО) – Ф. 2700. – Оп.19. – Спр.37;
11. ДАВО. – Ф. П-136. – Оп.32. – Спр.198;

12. ДАВО. – Ф. 2700. – Оп.19. – Спр.42;
13. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.4555;
14. Зінько Ю.А. Політика радянської влади щодо протестантських релігійних громад у документах державного архіву Вінницької області // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наукових праць. Вип.ІІ. - Вінниця, 2000;
15. ЦДАВОВ України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.160;
16. ЦДАВОВ України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.64.;
17. О религии и церкви. Сборник документов. – М.: Изд-во политической литературы. - 1965;
18. Комунистическая партия и советское государство о религии и церкви / Ред. Пантин И. – М.: Политиздат. – 1959;
19. Бажан О. Пожвавлення релігійного життя в Україні в перші роки «Хрущовської відлиги» // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга 1. – Львів. – 2007.

Зинько И.Ю. АНТИРЕЛИГИОЗНАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА ПОДОЛИИ В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД.

В статье анализируется сети и структура религиозных организаций. Охарактеризована правовая база регулирования культовой религиозной деятельности. Раскрыта роль и задания государственных институтов по исполнению политики как на общегосударственном, так и на местном уровнях.

Ключевые слова: государство и церковь, религия, религиозные организации, власть.

Zinko I.Y. POLITIKA ANTI-RELIGIOUS SOVIET POWER IN THE HEM OF HER AFTER THE WAR.

The system, structure and composition of protestant religious organizations are analyzed. Normative legal basis of regulating cultural religious activity is characterized. The significance and tasks of some of the state institutions that deal with the realization of the governmental policy on the nationwide and local levels are revealed.

Key words: state and church, religion, religious communities, state power.

УДК 796(477) «194/195»:92

М.П. Лозовик, І.М. Романюк

МИХАЙЛО СТАХУРСЬКИЙ – ОДИН ІЗ ФУНДАТОРІВ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО РУХУ НА ВІННИЧЧИНІ В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

У статті на основі комплексного аналізу джерел та літератури показана роль М. Стахурського у становленні фізкультурно-спортивного руху на Вінниччині в 1945-1950 рр.

Ключові слова: фізкультурно-спортивний рух, масовість, Вінниччина, село.

Давно зосталась в минулому епоха післявоєнних п'ятирічок, всемогутніх партійних вождів, грандіозних трудових та спортивних звершень. Засуджено та піддано суворій і здебільшого справедливій критиці всі недоліки радянської влади. Та все ж пам'ять людей того покоління зберегла не тільки страхи сталінських переслідувань, голод, труднощі післявоєнної відбудови. Ще не була забута величезна радість перемоги, яка вселяла віру в майбутнє, в справедливість та рівні можливості для кожного. Країна в перші післявоєнні роки переживала період небувалого піднесення. За короткий період завдяки титанічним зусиллям людей відбудовувались промислові та сільськогосподарські підприємства, лікарні, школи, інші заклади освіти та культури. Події того часу знайшли своє відображення в працях Я. Кулика [6], Б. Гвоздьова, М. Зарудного, М. Виноградова [7] та інших. Основний масив документів, який ми використали зберігається у Державному архіві Вінницької області.

Очоловав надзвичайно складну та відповідальну роботу із відбудови народного господарства на Вінниччині тодішній керівник області Михайло Стахурський, людина не простої долі, рішучий, ініціативний, трудолюбивий.

Михайло Михайлович Стахурський народився 2 січня 1903 року в селі Вівся Чемировецького району Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької області) [1, с. 3]. Зовсім